

Nadere uitwerking onderzoeken en conclusies leren/werken

Inleiding

Per schooljaar 2003/2004 trad de wijziging van de WVO en de WEB in verband met leerwerktrajecten in werking. Mede naar aanleiding van de eerste ervaringen met de Beleidsregel "Leerwerktrajecten basisberoepsgerichte leerweg vmbo" heb ik tijdens de behandeling van het wetsvoorstel een evaluatie van de leerwerktrajecten toegezegd. Daarnaast is mij gevraagd de mogelijke uitbreiding van duale trajecten, en in het bijzonder leerwerktrajecten in de kaderberoepsgerichte en gemengde leerweg te onderzoeken.

Hierbij gaan een aantal onderzoeken, waartoe ik opdracht heb gegeven: de evaluatie leerwerktrajecten "Boeiend en bindend. Monitor leerwerktrajecten", de "Monitor van het eerste cohort assistent-opleidingen in het vmbo", de notitie "Verbreding leerwerktrajecten: meer ruimte voor maatwerk?!" en tot slot de notitie "Investeren in verbindend leren, een praktisch perspectief".

In deze nadere uitwerking ga ik achtereenvolgens in op:

1. Evaluatie leerwerktrajecten en monitor assistentopleiding in het vmbo, hoofdlijnen en conclusies
2. Onderzoek naar de mogelijkheid tot verbreding van duale trajecten
3. Investeren in verbindend leren, een praktisch perspectief

1. Evaluatie leerwerktrajecten en monitor assistentopleiding in het vmbo, hoofdlijnen en conclusies

Evaluatie leerwerktrajecten

De evaluatie van de leerwerktrajecten in de basisberoepsgerichte leerweg schetst een positief beeld. Uit de evaluatie is allereerst naar voren gekomen dat de leerlingen in leerwerktrajecten hierover erg enthousiast zijn. Ook ouders, vmbo- en mbo-instellingen en leerbedrijven zijn positief over de leerwerktrajecten. Alle betrokken partijen merken op dat deze maattrajecten leerlingen bijzonder motiveren. Dit wordt onderstreept door hun examenresultaten. De leerwerktrajectleerlingen halen bijna vergelijkbare examenresultaten als de leerlingen in de brede basisberoepsgerichte leerweg. Dit is een opvallend resultaat, want deze leerlingen zijn het leerwerktraject ingestroomd omdat ze niet mee konden in de basisberoepsgerichte leerweg. Ook wat betreft de doorstroom naar het mbo doen ze nauwelijks onder voor de basisberoepsgerichte leerwegleerlingen en mag worden verwacht dat het merendeel van de leerlingen een startkwalificatie haalt.

Daarnaast valt op dat de vmbo-scholen voorzichtig van start zijn gegaan met leerwerktrajecten. De scholen zetten in op individuele maattrajecten waarvoor ze zorgvuldig leerlingen selecteren. Er zijn voldoende leerbanen beschikbaar. Het aantal leerlingen in een leerwerktraject groeit langzaam maar gestaag van 1605 in schooljaar 2002/2003 naar 4675 leerlingen in schooljaar 2004/2005.

Beantwoording specifieke Kamervragen over leerwerktrajecten

Er is een aantal meer specifieke zaken die op uw verzoek zijn bekeken. Het antwoord op deze vragen vindt u in de bijlage "Beantwoording specifieke Kamervragen evaluatie leerwerktrajecten".

Het gaat dan om burgerkunde, cultuur en lichamelijke opvoeding in de programmering van leerwerktrajecten, het determinatieproces, de begeleiding in het leerbedrijf, de aansluiting tussen het binnenschoolse en buitenschoolse programma, de doorstroomregeling vmbo-roc, vrijgevalen middelen, inhoud en prijs van praktijkboeken, accreditatie van leerbedrijven, rol van kenniscentra en inspectie en vereenvoudiging van de regelgeving.

Conclusie leerwerktrajecten

Mede op basis van de evaluatie ben ik van mening dat leerwerktrajecten succesvol zijn en dat op de ingeslagen weg kan worden voortgegaan. Uit de evaluatie komen geen belemmeringen in de regelgeving naar voren. Deze laat ik dus onveranderd. Aan in het onderzoek genoemde verbeterpunten zal in het veld verder moeten worden gewerkt. Ik zal er in overleg met de betrokken organisaties voor zorgen dat de resultaten van de evaluatie goed onder de aandacht van vmbo-scholen, roc's en kenniscentra worden gebracht.

Assistentopleidingen in het vmbo

Naast de mogelijkheid om leerwerktrajecten aan te bieden konden vmbo-scholen met ingang van het schooljaar 2004/2005 op basis van de "Tijdelijke beleidsregel assistentopleiding in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo)" starten met assistentopleidingen in het vmbo. Met dit traject zijn de eerste ervaringen eveneens positief. De scholen zien de assistentopleiding in het vmbo als een nuttige aanvulling op hun onderwijsaanbod om specifieke leerlingengroepen gericht te kunnen opvangen en te begeleiden naar een diploma op niveau 1 van het mbo. Ook de bevroegde mbo-instellingen zijn in meerderheid van mening dat de mogelijkheid voor het aanbieden van de assistentopleiding een goede zaak is, zo blijkt uit de evaluatie van leerwerktrajecten. Evenals bij de leerwerktrajecten zetten de scholen de assistentopleiding in het vmbo zorgvuldig in. In het eerste jaar nemen in elk geval 361 leerlingen aan het maattraject deel.

Ik ben tevreden over de wijze waarop de scholen van start zijn gegaan met de assistentopleiding in het vmbo en dit traject zal worden voortgezet. Het is de bedoeling om dit traject te evalueren en een en ander daarna op basis hiervan in de Wet op het voortgezet onderwijs te verankeren.

Vervolg

De vmbo-scholen en mbo-instellingen zullen in de nabije toekomst meer ervaring opdoen met deze maattrajecten. Beide trajecten geven de scholen de gelegenheid om voor verschillende groepen leerlingen tegemoet te komen aan hun specifieke onderwijsbehoefte. Leerlingen die zonder deze trajecten ongetwijfeld uit zouden vallen. Ik verwacht dan ook dat, mede dankzij de inspanningen van het MKB 10.000-banenplan en de Taskforce Jeugdwerkloosheid, de komende jaren het aantal leerlingen in het leerwerktraject en de assistentopleiding in het vmbo zal toenemen. Ik wil beide trajecten op hoofdlijnen blijven volgen.

2. Onderzoek naar de mogelijkheid tot verbreding van duale trajecten

In het verlengde van de evaluatie leerwerktrajecten heeft U mij gevraagd om de mogelijke uitbreiding van duale trajecten, en in het bijzonder leerwerktrajecten, in de andere leerwegen van het vmbo te onderzoeken.

Het onderzoek naar deze mogelijkheden vond plaats in overleg met de leden van het Afstemmingsoverleg vmbo/praktijkonderwijs, waarin vertegenwoordigers van organisaties uit het vmbo-veld deelnemen. Ook de sociale partners zijn bij het onderzoek betrokken. De resultaten van dit onderzoek zijn gebundeld in de notities "Verbreding leerwerktrajecten: meer ruimte voor maatwerk?!" en "Investeren in verbindend leren, een praktisch perspectief".

Bevindingen

Uit het onderzoek komt naar voren dat er weinig belemmeringen in de regelgeving zijn voor de uitbreiding van duale trajecten naar andere leerwegen (niet in de vorm van leerwerktrajecten).

Genoemd wordt de beperking van de stage tot maximaal 60 uur in het derde leerjaar.

Er wordt aangegeven dat met het in stand laten van eindtermen en examens het onderwijs al zodanig kan worden ingericht dat het schoolse leren meer met de praktijk kan worden verbonden, ook in de vorm van duale trajecten.

Naast het introduceren van duale trajecten in de brede zin van het woord is eveneens onderzocht of het model van leerwerktrajecten ook in de overige leerwegen in te voeren is. Dit wordt niet verstandig geacht omdat leerwerktrajecten zijn bedoeld voor een specifieke doelgroep in een specifieke leerweg. Door leerlingen een smal lesprogramma aan te bieden, kunnen ze gericht worden voorbereid op een vervolgopleiding op niveau 2 van het mbo. Een soortgelijke opzet is niet in de overige leerwegen te introduceren zonder de voorbereiding op en de doorstroming naar niveau 3 en 4 in gevaar te brengen. Ten aanzien van mogelijke verdringing van leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg en het praktijkonderwijs door meer duale trajecten in andere leerwegen wordt aangegeven dat dit kan worden voorkomen door afstemming in regionaal verband.

Overwegingen en conclusie

Uit de beschikbare informatie komen een aantal zaken naar voren, die ik van belang acht bij de beantwoording van de vragen hoe meer praktijk- en contextrijk onderwijs kan worden bevorderd en of duale trajecten kunnen worden verbreed naar andere leerwegen en in welke vorm dan:

- Het meer verbinden van leren met de praktijk spreekt de leerling aan en levert ook resultaten op.
- Het moet gaan om maatwerk en niet om 'massaconstructies'.

- Hierbij moeten de eindtermen en centrale examens leidend zijn (wat wordt geleerd). Deze kunnen bereikt worden als verbindend leren wordt toegepast (hoe wordt geleerd).
- Als er in andere leerwegen vakken (en daarmee bepaalde eindtermen) vervallen, zoals bij leerwerktrajecten, dan vormt het ontbreken van de noodzakelijke theoretische bagage een probleem bij de doorstroming naar het mbo. Dit heeft gevolgen voor het civiel effect van het diploma.
- Er bestaan weinig belemmeringen in de regelgeving om verbindend leren te realiseren.
- Scholen benutten de beschikbare ruimte echter nog onvoldoende en als dat gebeurt, blijft dit vaak beperkt tot een kleine groep leerlingen.
- Als duale trajecten in andere leerwegen worden aangeboden, is het risico dat hiermee (een deel van) de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg en het praktijkonderwijs verdrongen worden een aandachtspunt (in regionaal verband).

De ontwikkelingen gaan in de richting van het meer contextrijk leren, het meer verbinden van leren met de praktijk, het zorgen voor adequate netwerken om dit te realiseren en een visie hierop en een praktische aanpak hiervan in regionaal verband.

Mijn conclusie is dat het verbreden van duale trajecten naar de andere leerwegen als een extra mogelijkheid voor maatwerk een goede zaak is. Dit sluit bij andere ontwikkelingen als de vernieuwing van de onderbouw in het voortgezet onderwijs, de veranderende kwalificatiestructuur mbo en de bevindingen van de Commissie Leijnse. Maar niet volgens het model van leerwerktrajecten, zoals vormgegeven in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo. In de eerste plaats gaat het in de andere leerwegen niet om een specifieke groep. Daarnaast wil ik niet afdoen aan de structuur en het niveau van de leerwegen. Het model van leerwerktrajecten in de overige leerwegen invoeren kan niet zonder eindtermen en centrale examens los te laten. Dit heeft nadelige consequenties voor de doorstroming naar het mbo. Tot slot is duidelijk geworden dat het gaat om mogelijkheden voor maatwerk, en dat het onderwijsveld niet zit te wachten op een extra kader of route binnen de andere leerwegen die wordt voorgeschreven in regelgeving.

Wel zal ik de aangegeven belemmeringen voor verbindend leren en dus ook het aanbieden van duale trajecten in de andere leerwegen wegnemen. Het gaat hierbij vooral om de beperking van de stageduur in het derde leerjaar tot 60 uur. Deze beperking geldt voor lessen in afdelingsvakken of intrasectorale programma's, die besteed worden aan een stage (art. 32, lid 1 Inrichtingsbesluit WVO). Ik wil deze bepaling schrappen. Voor scholen die snel aan de slag willen met het invullen van duale trajecten in de andere leerwegen, kan op basis van art. 25 van de WVO door mij afwijking van dit inrichtingsvereiste worden toegestaan. Ik zal hiervoor zo snel mogelijk een tijdelijke beleidsregel opstellen, zodat scholen hiervoor een aanvraag kunnen indienen.

Ik vind het belangrijk hierbij te benadrukken dat ik mede op basis van de ervaringen tot nu toe niet verwacht dat scholen op grote schaal overgaan tot duale trajecten in de andere leerwegen. Scholen hebben aangegeven dit ongewenst te vinden. Zorgvuldigheid en maatwerk staan voorop.

Ik verwacht dat in de toekomst het hele onderwijs meer contextrijk en meer gerelateerd aan de praktijk zal worden aangeboden. Wel is duidelijk dat de scholen massaconstructies rond duale trajecten in de andere leerwegen net als in de basisberoepsgerichte leerweg niet wenselijk vinden. Ik sluit mij hier graag bij aan. Ik wil mij de komende jaren dan ook vooral richten op het scholen mogelijk te maken meer maatwerk voor de leerling (en het bedrijf) te bieden, door de realisatie van meer variëteit en flexibiliteit in het leren in zijn totaliteit. Scholen en hun partners bepalen ook in de toekomst hoe het onderwijs aangeboden wordt. Verbindend leren is geen dogma, maar een mogelijkheid.

3. Investeren in verbindend leren. een praktisch perspectief

Gaande het door mij gestarte onderzoekstraject gaven ook de vertegenwoordigers uit het onderwijsveld aan, dat zij behoefte hadden aan een overzicht voor de scholen van voorbeelden en mogelijkheden om leren met de praktijk te verbinden. De notitie "Investeren in verbindend leren" inventariseert deze en is dan ook vooral gericht op scholen. De notitie toont aan dat meer praktijk- en contextgericht onderwijs in het gehele vmbo mogelijk is en – zij het in beperkte mate – ook al benut wordt. Verder wordt geschetst wat verbindend leren betekent voor leerlingen, leraren, ouders, management en de schoolorganisatie. Ook de relatie met de regio, waaronder het bedrijfsleven wordt uitgewerkt. Bijvoorbeeld in de vorm van gastdocentschappen en opdrachten die in overleg met het bedrijfsleven binnenscholen worden vormgegeven.

Naast de contacten met het bedrijfsleven en andere organisaties vergt verbindend leren ook een omslag van de schoolorganisatie. Het is duidelijk dat de beschikbare ruimte door de scholen nog beter kan worden benut.

Het praktijkonderwijs heeft hier al een aantal stappen gezet om haar leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op een functie op de regionale arbeidsmarkt. In het kader van de ontwikkeling van het praktijkonderwijs is gewerkt aan de verbetering van de praktijkvakken en nu ook een begin gemaakt met het praktijkbanenplan dat aansluit bij het 10.000 banenplan van het MKB.

Waar nodig zullen de ontwikkelingen in vmbo en praktijkonderwijs op elkaar worden afgestemd met het doel de kwaliteit van verbindend leren in zowel het vmbo als het praktijkonderwijs te verbeteren. Daarnaast kunnen voorbeelden uit het praktijkonderwijs bijdragen aan de gedachtenvorming over de inrichting van het verbindend leren in het algemeen.

Plan van aanpak vanuit het veld

De organisaties verenigd in het afstemmingsoverleg vmbo/praktijkonderwijs hebben aangegeven dat zij het belangrijk vinden om verbindend leren gericht onder de aandacht van de scholen te brengen. Momenteel wordt door hen gewerkt aan een plan van aanpak hiervoor, dat nog voor de zomer in genoemd overleg zal worden besproken. Ik zal de organisaties hierbij waar mogelijk en nodig faciliteren.

Bijlage: Beantwoording specifieke Kamervragen evaluatie leerwerktrajecten

Burgerkunde, cultuur en lichamelijke opvoeding

Gevraagd is hoe burgerkunde/cultuur en lichamelijke opvoeding in de programmering worden meegenomen.

Uit het onderzoek blijkt dat bijna tweederde van de leerlingen gymnastiek krijgt en bijna de helft van de leerlingen vindt dat er aandacht wordt gegeven aan burgerschapsvorming. De resultaten voor gymnastiek komen overeen met de bevindingen van de scholen, maar de scholen geven meer (80 procent) dan de leerlingen aan dat er tijd in het onderwijsprogramma is ingeruimd voor burgerschapsvorming.

Determinatieproces

Ook is het determinatieproces bekeken. Uit het onderzoek blijkt dat de determinatie van leerlingen voor leerwerktrajecten precisiewerk is. De deelnemers aan het onderzoek geven aan dat het niet om de zwakste leerlingen gaat, maar over leerlingen die over bepaalde onderdelen struikelen. Voor leerwerktrajecten komen leerlingen in aanmerking die in principe een startkwalificatie in het mbo kunnen halen, maar "ergens" tegenaan lopen (bijvoorbeeld Engels, wiskunde, theorie, schoolse leren), waardoor voortijdige uitval dreigt. Via een leerwerktraject kunnen ze toch een diploma halen. Scholen geven verder aan voorzichtig om te gaan met het plaatsen van leerlingen met (veel) gedragsproblemen.

Begeleiding in het leerbedrijf

Leerwerktrajectleerlingen zijn tevreden over de begeleiding van de leermeester in het leerbedrijf, net als het overgrote deel van de scholen. Het percentage leerbedrijven waar de leermeester een leermeestercursus heeft gevolgd, is gestegen van 47 procent in schooljaar 2002/2003 naar 61 procent in 2004/2005. De begeleider heeft voldoende tijd om vragen te beantwoorden.

Aansluiting binnenschools en buitenschools programma

De aansluiting tussen het schoolprogramma en het programma in de praktijk kent nog vaak overlap en is een verbeterpunt. Het voorbeeld Groningen laat zien dat er instrumenten zijn om de afstemming aanmerkelijk te verbeteren.

Doorstroomregeling vmbo-roc

Voor wat betreft de doorstroom(regeling) blijkt dat er op centraal niveau afspraken zijn gemaakt tussen vmbo-scholen en roc's over de doorstroom. Het concretiseren en uitwerken van de afspraken op sector- en opleidingsniveau kan worden verbeterd.

Vrijgevallen middelen

Een ander punt is in hoeverre vrijgevallen middelen voor leerwerktrajecten worden verantwoord en gebruikt. Door het volgen van externe stages kunnen scholen efficiencywinst bereiken. Hoewel leerwerktrajecten op medewerking van alle betrokkenen in de school kunnen rekenen zijn ze binnen de school een (nog) relatief geïsoleerd verschijnsel gebleken. Het aantal leerlingen dat een leerwerktraject volgt is per school (nog) te gering om vrijgevallen middelen te realiseren, omdat het per klas slechts om enkele leerlingen gaat die van het leerwerktraject gebruik maken.

Inhoud en prijs van de praktijkboeken

Voor wat betreft inhoud en prijs van de praktijkboeken blijkt het volgende. Driekwart van de vmbo-scholen maakt naast eigen materiaal en boeken van uitgevers gebruik van de praktijkboeken (meestal stagemappen) van de kenniscentra. Het gebruik van deze praktijkboeken is in vergelijking tot 2002/2003 toegenomen. Tweederde van de scholen vindt de kwaliteit van de praktijkboeken goed of voldoende. Eenderde vindt dat deze kunnen worden verbeterd, zowel wat betreft inhoud als prijs. Uit het onderzoek blijkt overigens niet dat de prijs problemen oplevert.

Accreditatie van leerbedrijven

Wat betreft de accreditatie van de leerbedrijven blijkt dat het percentage bedrijven met een volledige accreditatie gestaag toeneemt (viervijfde van de bedrijven is geaccrediteerd). De snelheid waarmee wordt geaccrediteerd is verbeterd. Driekwart van de leerbedrijven vindt deze goed.

De meerderheid van de scholen vindt de accreditatie goed of voldoende. Wel vindt de helft van de scholen dat de accreditatiecriteria kunnen worden versoepeld, zeker als per augustus 2005 accreditatie verplicht wordt gesteld.

Rol van de kenniscentra

De kenniscentra houden zich bezig met het zoeken en accrediteren van leerbedrijven, het aanbieden van leermeester cursussen, het ontwikkelen van lesmaterialen en informatievoorziening. De contacten tussen de kenniscentra, het vmbo en de bedrijven zijn het afgelopen jaar toegenomen. Tegelijkertijd is geconstateerd dat de rol van de kenniscentra minder prominent was. Waarschijnlijk zal dit weer aantrekken wanneer in augustus 2005 de accreditatie voor leerbedrijven verplicht wordt.

Rol van de inspectie

De inspectie betreft in haar toezichthoudende taak ook de leerwerktrajecten, zoals blijkt uit het "Onderwijsverslag 2003/2004. Jaarlijks verschijnend onderzoeksverslag over de staat van het Nederlandse onderwijs". De inspectie constateert dat de leerwerktrajecten voor een beperkte groep leerlingen van groot belang zijn. De scholen zetten de trajecten niet in als 'afschuifrouten voor gedragsmoeilijke leerlingen', maar als een intensieve leerroute voor leerlingen die in staat zijn om het diploma basisberoepsgerichte leerweg te halen, maar die 'leren door te doen' en motivatieproblemen vertonen bij het schoolse leren. In de ogen van de inspectie determineren de scholen hun leerwerktrajectleerlingen uitermate zorgvuldig.

Vereenvoudiging van regelgeving

Ook is onderzocht of de regelgeving voor leerwerktrajecten kan worden vereenvoudigd. Hieruit is niet gebleken dat de regelgeving de invoering van leerwerktrajecten de invoering van leerwerktrajecten heeft belemmerd. Wel is duidelijk dat scholen en leerbedrijven nog meer gebruik kunnen maken van de ruimte die de regelgeving biedt.